

Vaspitni postupci roditelja iz ugla adolescenata¹

Sladana Zuković²

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju

Stefan Ninković

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju

Kristina Krstić

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače, Šabac

U radu se razmatra fenomen roditeljstva u porodici sa adolescentom. Poseban akcentat stavljen je na eksploraciju koncepta roditeljskih vaspitnih postupaka koji je operacionalizovan kroz emocionalnu toplinu roditelja, roditeljsku kontrolu i roditeljski nadzor. Na toj osnovi, a polazeći od stanovišta o značaju detetovog doživljaja roditeljskog ponašanja, u radu su predstavljeni rezultati istraživanja čiji je cilj usmeren na ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja opaženih od strane adolescenata. Korišćen je instrument koji čine tri supskale (emocionalna toplina, nadzor i kontrola), kao i pitanja o sociodemografskim varijablama. Uzorkom je obuhvaćeno 154 adolescenata, učenika drugog razreda srednje škole. Dobijeni nalazi pokazuju da adolescenti percipiraju roditeljsku toplinu kao najprisutniju, a roditeljski nadzor i kontrolu kao manje prisutne vaspitne postupke, kao i to da su vaspitni postupci majke opaženi kao značajno prisutniji u odnosu na vaspitne postupke očeva. Takođe, ustanovljeno je da je pol ispitanika značajna varijabla u proceni vaspitnih postupaka roditelja, dok se porodične karakteristike (materijalno stanje porodice, porodična struktura, obrazovni nivo roditelja i broj dece u porodici) nisu pokazale kao statistički značajne varijable. U zaključku se apostrofira potreba za usmerenjem dalje istraživačke pažnje na faktore koji determinišu vaspitnu ulogu oca u porodici sa adolescentom, kao i potreba za razvijanjem svesti roditelja o benefitima adolescentskog samootkrivanja u procesu roditeljskog nadzora.

Cljučne reči: roditeljstvo, adolescencija, vaspitni postupci roditelja, emocionalna toplina, nadzor, kontrola.

1 Rad je nastao u okviru projekata „Pedagoški pluralizam kao osnova strategije obrazovanja” (179036) i „Značaj participacije u društvenim mrežama za prilagođavanje evrointegracijskim procesima”, (179037) koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2 Adresa autora: sladjanaz71@gmail.com

Uvod

Roditeljstvo predstavlja jednu od retkih univerzalnih društvenih uloga koju poznaje svako društvo, ali koju ne odlikuje istorijska uniformnost ili nepromenljivost. Naprotiv, nosioci, način i sadržaj te porodične i društvene uloge značajno su se menjali tokom istorijskih preobražaja društva (Milić, 2001), a pod uticajem demografskih promena, kulturnih normi i vrednosti, porodičnog razvoja, kao i promena u socijalnoj organizaciji i strukturi (Ljubetić, 2007). S druge strane, roditeljstvo predstavlja kontinuirani proces koji je u značajnoj meri uslovljen karakteristikama različitih faza životnog ciklusa porodice, pri čemu se od roditelja očekuje da, u skladu sa specifičnostima svake razvojne faze, na adekvatan način prilagode svoje vaspitno delovanje (Milošević, 2004; Zuković, 2012).

Porodica sa adolescentom jedna je od faza životnog ciklusa porodice koja predstavlja poseban izazov za funkcionisanje porodice u celini a, samim tim, i za roditeljsko funkcionisanje, jer se odnosi između roditelja i dece u tom periodu kvalitativno menjaju, od više hijerarhijskog odnosa na početku adolescencije ka manje-više ravnopravnom odnosu u kasnom periodu adolescencije (Smetana et al., 2006). To znači da porodica sa adolescentom predstavlja period u kojem se roditelji susreću sa značajnim zadacima i izazovima. Kao najvažniji ističe se zahtev za povećanom fleksibilnošću roditelja u odnosu na sve veću nezavisnost dece, koji podrazumeva da roditelji zadrže svoj autoritet i najviše mesto u porodičnoj hijerarhiji, ali i da pregovaraju s decom oko njihovih novih potreba. Taj zahtev svakako uslovljava i sagledavanje delotvornosti primene različitih roditeljskih vaspitnih postupaka.

Roditeljstvo u porodici sa adolescentom

Fenomen roditeljstva je složen i veoma širok i zbog toga ga je teško sveobuhvatno opisati i definisati, posebno kad se ima u vidu činjenica da niz faktora različitog nivoa oblikuje roditeljstvo. Pritom je značajno istaći da razumevanje fenomena roditeljstva podrazumeva uvažavanje epistemoloških pretpostavki ekosistemskog pristupa, koji naglašava evidentnost međusobne interakcije deteta, roditelja i šire socijalne okoline. Kao što roditelj utiče na dete, tako i dete svojim karakteristikama utiče na roditelje, izazivajući kod njih ponašanja i postupke koji mogu povoljno ili nepovoljno uticati na detetov razvoj. Takođe, i međusobni odnos roditelja može uticati povoljno ili nepovoljno na svakog roditelja posebno, a to može imati posledice na odnos oca i majke prema detetu (Čudina-Obradović i Obradović, 2002).

Diferencijacija uloga, od partnerske ka roditeljskoj ulozi, ujedno je i „dekonstruisanje apstraktnog pojma „roditeljstvo” na majčinstvo i očinstvo kao njegove realne forme” (Polovina, 2011: 53). Veliki je broj istraživanja koja

ukazuju na to da se muškarci i žene razlikuju u širokoj lepezi ponašanja u roditeljskoj ulozi, ali i u različitom stepenu njihove uključenosti u procesu odgajanja dece (prema: Čudina-Obradović i Obradović, 2002). Važnost diferenciranog pristupa, odnosno diferenciranja majčinskog i očinskog roditeljskog funkcionisanja tiče se potpunijeg i preciznijeg razumevanja brojnih segmenata odgajanja, razvoja i socijalizacije dece (Polovina, 2011). Subjektivan doživljaj očinstva razlikuje se od doživljaja majčinstva i to, prvenstveno, iz razloga što se na žene vrši veći društveni pritisak da postanu majke nego na muškarce da postanu očevi. Na taj način majčinstvo postaje bitan deo identiteta žene, dok je očinstvo poželjna, ali ne i neophodna, muškarčeva uloga. Savremenija gledišta naglašavaju različitost konteksta u kojem se odvija odnos deteta i majke, kao i njegovu ulogu za prirodu tog odnosa. U skladu sa ekonomskim, socijalnim i emocionalnim ograničenjima, majke će imati različite mogućnosti ostvarivanja majčinske prakse i različito će doživljavati roditeljsko zadovoljstvo, kompetenciju i mogućnosti uticaja na razvoj deteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Istraživanja koja su započeta 90-ih godina XX veka (prema: Polovina, 2011) govore o načinima na koje očevi doprinose porodičnom životu i odgajanju dece, dok novija istraživanja (Mihčić, 2010; 2012) fokusiraju faktore koji doprinose većem stepenu uključenosti očeva u proces vaspitanja dece. U tim istraživanjima otvara se tema direktnih i indirektnih doprinosa i uticaja različitih faktora porodičnog vaspitanja, a ukazuje se i na značaj oca kao modela uloge pola.

Pomenuti procesi posebno dolaze do izražaja u periodu adolescencije, kad socijalna realnost porodice dolazi pod kritičku lupu adolescenta, jer proces razvoja kritičkog mišljenja i kreiranja sopstvenog referentnog okvira omogućava mladoj osobi da porodičnu realnost poredi s realnošću neposredne socijalne sredine (Zuković, 2012). Stručnjaci u toj oblasti (Baumrind, 1991; Smetana et al., 2006) smatraju da u tom periodu roditelji ne bi trebalo da koriste moć kao sredstvo za postizanje autoriteta, jer su adolescenti sposobni da logično rasuđuju i formulišu principe izbora na osnovu kojih će suditi o svojim delima i delima drugih. Autoritet roditelja zasniva se ili se ruši na prethodnim delima roditelja i na tome kakav je roditelj sada, i u poređenju s tim kakve roditelje bi adolescenti želeli. Takođe, ovaj period karakterišu procesi individuacije, traganja za identitetom i razvijanja motiva za osamostaljivanjem i autonomijom, što uslovljava transformisanje odnosa roditelj – dete. Pored toga, istraživanja su pokazala da odnos između roditelja i adolescenata trpi određene promene, između ostalog i zato što roditelji taj period doživljavaju kao veoma stresan period u procesu vaspitanja dece (Steinberg, 2001). Postoji više stresora koji utiču na roditeljstvo i takva vrsta stresa kumulativnog je karaktera. Na primer, uticaj jednog stresora (činjenica da roditelji imaju dete koje je tinejdžer) može biti naglašen prisustvom drugog stresora (kao što je, naprimer, siromaštvo). Uticaj stresora je još veći kad je smanjena druš-

tvena podrška tako da roditelji imaju manje društvenih resursa na koje bi se mogli osloniti pri rešavanju problema u tom periodu. Istraživanja su takođe pokazala (Vidanović i Kolar, 2003) da situacije svakodnevnih konflikata na relaciji roditelj – dete u periodu adolescencije mogu imati uticaj na mentalno zdravlje roditelja (naročito majki), na umanjen nivo samopouzdanja roditelja, umanjeno zadovoljstvo životom, povećanu anksioznost i depresiju i sve veću zaokupljenost sredovečnošću. Pritom se naglašava činjenica da roditelji mnogo stresnije doživljavaju period adolescencije kod svoje dece nego sami adolescenti, koji su otporniji na period konflikata i razmirica s roditeljima.

U svakom slučaju, promene koje karakterišu fazu porodice sa adolescentom umnogome se reflektuju na funcionisanje porodičnog sistema u celini, a posebno na način i dinamiku roditeljskog funkcionisanja. S obzirom na činjenicu da je reč, uglavnom, o razvojno očekivanim promenama, rast i razvoj, ne samo adolescenta nego i porodičnog sistema u celini, zavisice od načina na koji će roditelji prihvatiti i prevazilaziti te razvojne promene. Praksa je pokazala da postoje dve uobičajene faze odgovora roditelja na promene koje se dešavaju u periodu adolescencije njihove dece (Zuković, 2012). Prva započinje delovanjem faktora promene i dovodi do pojave potencijalno disfunkcionalnih obrazaca ponašanja u porodici, a druga podrazumeva vraćanje u ravnotežu, a istovremeno i reorganizaciju u funkcionisanju porodice. Takođe, imajući u vidu stanovište da proces transformisanja odnosa roditelj – dete u periodu adolescencije treba da ima za ishod odnos koji je zasnovan na relativnoj jednakosti (Steinberg, 2001), ta faza podrazumeva i reorganizaciju u domenu preovlađujućih vaspitnih postupaka roditelja.

Roditeljski vaspitni postupci u periodu adolescencije

U literaturi koja se bavi tematikom roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2002; Ljubetić, 2007; Petani, 2011; Tokić, 2008) ukazuje se na činjenicu o kontinuiranom nastojanju da se utvrde i objasne osnovne dimenzije roditeljstva kojima se mogu opisati roditeljska ponašanja, stavovi i vrednosti, a koja su u neposrednoj vezi s razvojnim ishodima kod deteta. Većina stručnjaka u ovoj oblasti model roditeljstva opisuje preko dve bipolarne dimenzije: *prihvatanje/odbijanje* i *dominacija/submisivnost* (Symonds, 1939); *emocionalna toplina/neprijateljstvo* i *uključenost/otuđenost* (Baldwin, 1995); *toplina/hladnoća* i *popustljivost/strogost* (Sears et al., 1957) *ljubav/neprijateljstvo* i *autonomija/kontrola* (Schaefer, 1959); *toplina/neprijateljstvo* i *restriktivnost/permisivnost* (Becker, 1964); *prihvatanje/odbijanje* i *kontrola/autonomija* (Baumrind, 1971); *responzivnost/neresponzivnost* i *zahtevnost (kontrola)/autonomija* (Maccoby & Martin, 1983) (prema: Tokić, 2008).

Bez obzira na evidentnost terminoloških razlika, moguće je uočiti usmerenost na određenje roditeljskog ponašanja preko afektivne dimenzije i dimen-

zije kontrole. Pomenute dimenzije roditeljstva kreiraju *vaspitni stil roditelja*, pod kojim se podrazumeva emocionalna klima unutar koje se odvija međudelovanje roditelj – dete (Čudina-Obradović i Obradović, 2002) i primenjuje različiti vaspitni postupci putem kojih roditelji uspostavljaju interakciju sa svojom decom (Kokkinos, 2013). I u radovima autora s našeg područja (Genc i Kodžopeljić, 1995; Čudina-Obradović i Obradović, 2002; Kodžopeljić i sar., 2008; Lacković-Grgin, 2006; Ljubetić, 2007; Petani, 2011) prevladava dvodimenzionalno posmatranje vaspitnog stila, te se, u zavisnosti od nivoa izraženosti afektivne dimenzije i dimenzije kontrole, najčešće navode četiri vaspitna stila: autoritaran, permisivan, autoritativan i indiferentan. *Autoritaran vaspitni stil* ogleda se u zahtevnom i restriktivnom ponašanju roditelja koji visoko vrednuju disciplinu i konformiranje s njihovim vrednostima, a ne pokazuju mnogo ljubavi i topline. *Permisivan vaspitni stil* opisuje se kao neresriktivan, topao i prihvatajući, aline podrazumeva postavljanje jasnih granica u vaspitanju. *Autoritativan vaspitni stil* predstavlja kombinaciju između prva dva ekstrema i uključuje ponašanje roditelja koje je restriktivno i odgovorno, ali uz mnogo topline i razumevanja. *Indiferentni vaspitni stil* ogleda se u postavljanju malo ograničenja, ali i pružanju malo pažnje, zanimanja i emocionalne podrške od strane roditelja.

Iako je takva kategorizacija roditeljskih stilova najprihvaćenija, primećena su određena ograničenja koja se odnose, pre svega, na jednosmeran pogled na socijalizaciju u porodičnom kontekstu, odnosno, nedovoljno se uzima u obzir činjenica da je roditeljstvo razvojni i interaktivni proces i da ne zavisi samo od karakteristika roditelja, već i od karakteristika deteta (Kopko & Dunifon, 2010; Tokić, 2008). Takođe, primećena su određena ograničenja i u području istraživanja, a u vezi su sa grupisanjem rezultata oko srednjih vrednosti, što otežava precizno klasifikovanje roditeljskih stilova vaspitanja. Naime, pokazalo se da na kontinuumu emocionalnosti i/ili kontrole većina roditelja ostvaruje srednje vrednosti, odnosno samo mali broj roditelja je ekstremno hladan–topao, tj. permisivan–kontrolišući. Takođe, neki autori (Ljubetić, 2007) ukazuju na evidentnost razlika u roditeljskim stilovima vaspitanja koje su pod uticajem niza faktora, kako onih u vezi sa za roditeljima i decom, tako i onih u vezi sa užim i širim socijalnim, religijskim i kulturnim kontekstom u kojem porodica egzistira. Čak i unutar jedne kulturne grupe postoje velike razlike među roditeljima i njihovim vaspitnim praksama.

U svakom slučaju, činjenica je da različiti vaspitni stilovi roditelja podrazumevaju primenu različitih vaspitnih postupaka koji oblikuju ponašanje roditelja prema deci. Taj spektar roditeljskih postupaka i opšta emocionalna atmosfera u kojoj dete odrasta utiču na razvoj ličnosti i formiranje identiteta (Crnjaković i sar., 2008). Određena istraživanja (Kokkinos, 2013; Steinberget al., 1992; Raboteg-Šarić i sar., 2002) pokazala su evidentnost visokog nivoa povezanosti roditeljskih vaspitnih stilova i različitih pokazatelja psihosocijal-

nog prilagođavanja mladih, posebno kad je reč o periodu adolescencije. U tom smislu, a polazeći od shvatanja da se emocionalna povezanost roditelj – dete i stepen do kojeg roditelji podstiču autonomiju deteta izdvajaju kao centralni kvalitet u odnosima roditelj – adolescent, posebno je značajno ukazati na studije (Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000) u kojima je reinterpetiran koncept *roditeljskih vaspitnih postupaka*, a u kojima se posebna pažnja usmerava na operacionalizaciju sledećih vaspitnih postupaka: emocionalnu toplinu, roditeljsku kontrolu i roditeljski nadzor.

Emocionalna toplina roditelja se, slično kao u većini prethodnih modela, opisuje kao stepen srdačnog odnosa prema detetu, izražavanje osećanja ljubavi kako rečima, tako i delima, pokazivanje bliskosti i naklonosti, otvorenosti u komunikaciji, pružanje podrške i pomoći detetu, pokazivanje ponosa zbog detetovog uspeha, prepoznavanje i adekvatno odgovaranje na detetove potrebe i sl.

Međutim, za razliku od prethodnih modela koji su roditeljski nadzor identifikovali s roditeljskom kontrolom, neke novije studije (Fletcher et al., 2004; Kerr & Stattin, 2000; Soenens, et al., 2006; Stattin & Kerr, 2000) nastoje da problematizuju koncept roditeljske kontrole, te se naglašava da *roditeljski nadzor i roditeljska kontrola nisu identični vaspitni postupci*. Razlike se, pre svega, tiču činjenice da je nadzor povezan s roditeljskim aktivnim traženjem informacija o detetovim aktivnostima, dok je roditeljska kontrola povezana s postavljanjem i saopštavanjem pravila ponašanja koja deluju i kad roditelj nije fizički prisutan.

Jedan od razloga za rekonceptualizaciju tih dimenzija roditeljskog vaspitnog delovanja temelji se na činjenici da su roditelji retko stvarno prisutni kad su adolescenti van kuće, što znači da je direktan nadzor najčešće teško ostvariv (Stattin & Kerr, 2000). Iako su istraživanja dokumentovala značaj roditeljskog nadzora za brojne razvojne ishode u periodu adolescencije (Soenens et al., 2006), pitanje optimalnog roditeljskog nadzora veoma je kompleksno jer je reč o procesu koji se kvalitativno menja shodno detetovom uzrastu. Tako, na primer, direktan roditeljski nadzor, koji je esencijalan u najranijem uzrastu, u razdoblju adolescencije može postati kontraproduktivan. Stoga neki autori (Tokić, 2008) ističu da se efikasan nadzor može postići putem kvalitetne komunikacije koja će omogućiti da dete dobrovoljno priča roditelju o svojim aktivnostima, osećanjima i brigama, što će za rezultat imati preuzimanje veće odgovornosti deteta za sopstveno ponašanje.

Drugi razlog odnosi se na operacionalizaciju roditeljskog nadzora. Naime, iako je nadzor konceptualizovan kao sklop ponašanja roditelja koja uključuju aktivnost praćenja i nadziranja, gotovo je univerzalno operacionalizovan kao znanje, što ne predstavlja aktivnost nego ishod. Stoga su rezultati koji su dobijeni u istraživanjima roditeljskog nadzora često zasnovani na neproverenoj pretpostavci da je posedovanje znanja o adolescentu upravo rezultat praćenja

i nadziranja adolescenta. U pokušaju objašnjenja prirode povezanosti roditeljskog znanja o aktivnostima deteta i ponašanja deteta, pomenuti autori (Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000) ukazuju na tri načina na koja roditelji mogu doći do saznanja o aktivnostima deteta: 1) dete na spontan način, kroz svakodnevne razgovore, može saopštiti roditeljima koje su aktivnosti zastupljene u njegovom slobodnom vremenu – detetovo slobodno samootkrivanje; 2) roditelji mogu pitati svoje dete ili detetove prijatelje za te informacije – roditeljsko traženje informacija; 3) roditelji mogu sami nametnuti pravila i ograničenja za aktivnosti i druženja, i na taj način kontrolisati nivo detetove slobode – roditeljska kontrola. Pokazalo se da su roditelji najviše informacija o dnevnim aktivnostima adolescenta dobijali njihovim spontanim i slobodnim *samootkrivanjem*, te da je taj način roditeljskog dolaženja do informacija o aktivnostima deteta pozitivno povezan s prilagođenošću i prosocijalnim ponašanjem adolescenta.

Novija istraživanja (Fletcher et al., 2004) koja su ispitivala uticaj roditeljstva na adolescentsko samootkrivanje sugerišu da spremnost adolescenta da otkrivaju svoje aktivnosti predstavlja dvosmeran i recipročan proces u kojem roditelj i adolescent uzajamno deluju i reaguju. S tim u vezi, neki autori (Kopko & Dunifon, 2010) imaju dilemu o tome da li bolje ponašanje adolescenta utiče na njihovo slobodno samootkrivanje ili samootkrivanje utiče na bolje ponašanje adolescenta. Takođe, javlja se i dilema o tome da li je adolescentsko samootkrivanje povezano s nivoom zajedničkih stavova i normi roditelja i adolescenta u vezi s poverenjem koje treba imati u roditelje.

U svakom slučaju, jedna od ključnih implikacija predstavljenih nalaza odnosi se na postulat o *optimalnom postavljanju uslova od strane roditelja* (Stattin & Kerr, 2000) kako ne bi došlo do povlačenja adolescenta. U tom smislu, roditeljima se sugerišu da je, pored postavljanja jasnih pravila, neophodno da postoji kontinuirani tok praćenja i poštovanja istih. Takođe, bitno je da roditelji budu svesni razmišljanja i osećanja adolescenta kad postavljaju pravila pred njih. Fokus svakako treba staviti na stalnu interakciju roditelj – dete, ali i na značaj stanovišta o važnosti detetovog doživljaja roditeljskog ponašanja. Imajući u vidu navedene teorijske postavke, a polazeći i od nalaza istraživanja (Karavasiliset al., 2003) koja ukazuju na to da su procene vaspitnog ponašanja roditelja dobijene od strane adolescenta preciznije u odnosu na samoprocene roditelja, u daljem tekstu biće predstavljeno empirijsko istraživanje koje je usmereno na ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja iz ugla adolescenta.

Metod

Cilj i pretpostavke istraživanja. Osnovni cilj ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja opaženih od strane adolescenta. Na osnovu prezentovanih rezultata ranijih istraživanja, ali i teorijskih razma-

tranja u tom području, postavljeno je očekivanje da će emocionalna toplina bitidominantni roditeljski vaspitni postupak. Takođe, očekuje se da će vaspitni postupci majke biti opaženi kao prisutniji u odnosu na vaspitne postupke oca, te da postoji pozitivan odnos istih vaspitnih postupaka majki i očeva. Konačno, očekuje se da postoje razlike u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka s obzirom na pol adolescenata ispitivane porodične karakteristike (nivo obrazovanja roditelja, struktura porodice, broj dece u porodici, materijalno stanje porodice).

Uzorak istraživanja. Uzorkom je obuhvaćeno 154 srednjoškolaca, učenika drugog razreda gimnazija iz Novog Sada (62 učenika i 92 učenice). Reč je o prigodnom uzorku, a taj uzrast je odabran zbog specifičnosti perioda srednje adolescencije, u kojem se intenzivno razvija lični pogled na svet, ostvaruje intelektualna, emocionalna, moralna i socijalna zrelost, te dolazi do kvalitativnog menjanja odnosa roditelj – dete. Većina ispitanih srednjoškolaca živi sa oba roditelja (83,8%), dok 16,2% njih živi u jedno-roditeljskoj porodici. Prema samoproceni srednjoškolaca, 60% njih živi u porodici dobrog materijalnog stanja (članovi njihove porodice uvek mogu da priušte ono što im je potrebno), 40% ispitanika potiče iz porodica srednjeg materijalnog stanja (članovi porodice uglavnom mogu da priušte ono što im je potrebno). U pogledu nivoa obrazovanja roditelja, 42,2% majki fakultetski su obrazovane, 36,4% majki ima završenu srednju školu, magistarske ili doktorske studije je završilo 18,8% majki, dok svega 1,9% majki ima završenu samo osnovnu školu. S druge strane, 40,3% očeva ima završenu srednju školu, zatim fakultet (35,7%), magistarske ili doktorske studije (20,1%), a veoma mali broj očeva ima završenu samo osnovnu školu (2,6%). Više od polovine ispitanika (66,9%) živi u porodici s bratom ili sestrom, dok približno isti broj ispitanih srednjoškolaca živi u porodici s troje ili više dece (17,5%), a bez braće ili sestara (15,6%).

Instrumenti istraživanja. Za merenje percepcije vaspitnih postupaka roditelja od strane adolescenata korišćena je modifikovana verzija instrumenta koji su razvili Flečer, Stajnberg i Vilijams-Viler (Fletcher, Steinberg i Williams-Wheeler, 2004), a koja obuhvata tri supskale. Supskala za emocionalnu toplinu sadrži 6 stavki (npr., „Mogu da se oslonim na roditelje kad imam problem.”) pomoću kojih se utvrđuje stepen u kojem adolescenti opažaju roditelje kao nežne, responzivne i uključene. Interna konzistentnost ove supskale u ovom istraživanju je dobra ($\alpha=.82$). Supskala za roditeljski nadzor sastoji se od 4 stavke (npr., „Moji roditelji se trude da saznaju čime se bavim u slobodno vreme.”) putem kojih se procenjuje nastojanje roditelja da dođu do saznanja o aktivnostima adolescenta. Njena pouzdanost u ovom istraživanju iznosila je .87. Supskala za roditeljsku kontrolu sadrži 5 stavki (npr., „Moji roditelji odlučuju koliko i na koji način ću trošiti novac.”) i ispituje stepen u kojem odluke u vezi s ključnim segmentima

života adolescenta donose roditelji umesto samog adolescenta. Interna konzistentnost ove supskale je zadovoljavajuća ($\alpha=.79$). Korišćeni instrument obuhvata ukupno 15 tvrdnji, a adolescenti na petostepenoj skali Likertovog tipa iskazuju stepen slaganja sa svakom od predloženih stavki. Budući da je instrument zasnovan na diferenciranom pristupu majčinskom i očinskom ponašanju, adolescenti su odvojeno procenjivali vaspitne postupke majke i oca. Značajna prednost ovog instrumenta odnosi se na tretiranje roditeljskog nadzora i roditeljske kontrole kao različitih konstrukata. Putem upitnika prikupljeni su i podaci o sociodemografskim karakteristikama: polu ispitanika, nivou obrazovanja roditelja, strukturi porodice, broju dece u porodici i procenjenom materijalnom stanju porodice.

Obrada podataka. Pored deskriptivne statističke analize, obrada prikupljenih podataka bazirana je na primeni *t*-testa uparenih uzoraka (za ispitivanje opšte razlike u prisutnosti roditeljskih vaspitnih postupaka, kao i razlika u prisutnosti vaspitnih postupaka očeva i majki), multiple regresione analize (za ispitivanje prirode odnosa između vaspitnih postupaka očeva i majki) i multivarijacione analize varijanse – MANOVA (za ispitivanje razlika u opažanju vaspitnih postupaka roditelja s obzirom na merene sociodemografske varijable).

Rezultati istraživanja

Nivo prisutnosti roditeljskih vaspitnih postupaka. U Tabeli 1, pomoću standardnih pokazatelja statističke deskripcije, prikazane su varijable uključene u istraživanje. Rezultati pokazuju normalno distribuiranje skorova na svim supskalama koje se odnose na vaspitne postupke oba roditelja.

Tabela 1. Deskriptivni pokazatelji
subskala roditeljskih vaspitnih postupaka (N=154)

vaspitni postupak		min	max	AS	SD	skjunis	kurtosis
nadzor	majka	5.00	20.00	15.96	3.53	-1.02	0.65
	otac	4.00	20.00	13.50	4.33	-0.29	-0.71
toplina	majka	6.00	30.00	21.02	4.52	-0.42	0.09
	otac	6.00	30.00	19.08	5.35	-0.45	-0.21
kontrola	majka	5.00	20.00	9.15	3.16	0.59	-0.19
	otac	5.00	21.00	8.42	3.11	1.00	0.83

Korelacija ispitivanih varijabli prikazana je u Tabeli 2. Kao što se može videti, isti vaspitni postupci očeva i majki međusobno značajno koreliraju. Posebno je izražena povezanost očeve i majčine kontrole ponašanja adolescenta ($r=.65$, $p<.01$), kao i majčinog i očevo nadzora ($r=.63$, $p<.01$). S druge strane, rezultati pokazuju da ne postoji značajna povezanost između očeve topline i majčinog nadzora i majčine kontrole i očeve topline. Zanimljivo je

primetiti da postoji značajna i pozitivna povezanost između nadzora i kontrole od strane oca ($r = .45$, $p < .01$), odnosno majke ($r = .35$, $p < .01$).

Tabela 2. *Korelacije vaspitnih postupaka očeva i majki (N=154)*

Vaspitni postupak	1	2	3	4	5	6
1. Očev nadzor	-					
2. Majčin nadzor	.63**	-				
3. Očeva toplina	.53**	.15	-			
4. Majčina toplina	.24**	.30**	.55**	-		
5. Očeva kontrola	.45**	.28**	.31**	.06	-	
6. Majčina kontrola	.15	.35**	.02	.23**	.65**	-

** $p < .01$

Sa ciljem da se ispituju razlike u opažanju izraženosti pojedinih vaspitnih postupaka roditelja primenjena su dva t -testa uparenih uzoraka. Budući da su rađena dva t -testa, kako bi se smanjio rizik od greške I vrste, primenjena je Bonferonijeva korekcija ($.05/2$) tako da su se rezultati smatrali značajnim samo kada je pripadna verovatnoća greške prve vrste manja od $.025$. Dobijeni nalazi prvog t -testa uparenih uzoraka pokazuju značajne razlike u prisustvu roditeljskog nadzora ($M=29.63$, $SD=7.09$) u odnosu na roditeljsku toplinu ($M=39.97$, $SD=8.67$); $t(143) = -14.23$, $p < .01$. S druge strane, identifikovano je da je roditeljski nadzor ($M=29.63$, $SD=7.09$) izraženiji vaspitni postupak roditelja u odnosu na kontrolu ($M=17.65$, $SD=5.69$); $t(143)=19.87$, $p < .01$. Dobijeni nalazi svedoče o tome da adolescenti percipiraju roditeljsku toplinu kao najprisutniji, a roditeljsku kontrolu kao najmanje izražen vaspitni postupak u porodičnoj sredini.

Razlike u prisutnosti vaspitnih postupaka majki i očeva. Kako bi se ustanovilo da li postoje značajne razlike između vaspitnih postupaka očeva i majki, primenjena su tri t -testa uparenih uzoraka (Tabela 3).

Tabela 3. *Razlike u prisutnosti vaspitnih postupaka očeva i majki*

vaspitni postupak	otac AS (SD)	majka AS (SD)	t	p	d
nadzor	13.52 (4.37)	16.03 (3.44)	-8.79	.000	-.72
toplina	19.11 (5.39)	20.95 (4.49)	-4.68	.000	-.37
kontrola	8.39 (3.12)	9.21 (3.16)	-3.79	.000	-.26

Pošto je i u ovom slučaju sprovedeno više zasebnih analiza, izvršeno je Bonferonijevu prilagođavanje ($.05/3$) tako da su rezultati smatrani značajnim samo kada je $p < .016$. U slučaju sva tri roditeljska vaspitna postupka dobijene su statistički značajne razlike, a primenom Koenovog d izračunate su veličine efekta. Imajući u vidu generalne smernice za interpretiranje rezultata tog pokazatelja veličine efekta (Fajgelj, 2010), primetno je da se veličina efekta kreće od umerenog, u slučaju roditeljske kontrole, do prilično visokog efekta, u slučaju roditeljskog nadzora.

Priroda odnosa vaspitnih postupaka majki i očeva. Kako bi se utvrdila priroda odnosa između vaspitnih postupaka očeva i majki, realizovane su tri multiple regresione analize. U prvoj regresionoj jednačini posmatran je vaspitni nadzor oca kao kriterijumska varijabla, dok su kao prediktorski faktori posmatrani sva tri vaspitna postupka majke. Formirani model je statistički značajan ($R^2 = .40$, $F(3,140) = 32.33$, $p < .01$), a parcijalni doprinosi pojedinih vaspitnih postupaka majki prikazani su u Tabeli 4.

Tabela 4. *Značajnost doprinosa vaspitnih postupaka majke očevom roditeljskom nadzoru*

Prediktori	B	SE	β	t	r
Majčin nadzor	0.81	.09	.64**	9.01	.63
Majčina toplina	0.07	.06	.07	1.04	.24
Majčina kontrola	-0.11	.09	-.08	-1.22	.15

** $p < .01$

Evidentno je da značajan prediktorski efekat ostvaruje samo nadzor od strane majke. Kad su u pitanju preostala dva vaspitna postupka majke, a prema dobijenim rezultatima, njihov doprinos očevom roditeljskom nadzoru nije statistički značajan. Taj nalaz ukazuje na to da vaspitni nadzor majke doprinosi povećanju roditeljskog nadzora od strane oca.

Kad je reč o povezanosti vaspitnih postupaka majki i očeve kontrole, regresioni model bio je u celini statistički značajan ($R^2 = .44$, $F(3,141) = 37.39$, $p < .01$), a dobijeni rezultati prikazani su u Tabeli 5.

Tabela 5. *Značajnost doprinosa vaspitnih postupaka majke očevoj roditeljskoj kontroli*

Prediktori	B	SE	β	t	r
Majčin nadzor	0.07	.06	.08	1.15	.27
Majčina toplina	-0.08	.04	-.12	-1.82	.06
Majčina kontrola	0.64	.06	.65**	9.66	.65

** $p < .01$

Analogno rezultatima prethodne regresione analize, dobijeno je da majčina kontrola značajno objašnjava očevu roditeljsku kontrolu. S druge strane, prediktorski doprinos preostala dva vaspitna postupka majki nije dostigao statističku značajnost. Vaspitni postupci majke objašnjavaju 44% varijanse očeve roditeljske kontrole.

Najzad, u trećem regresionom modelu ispitan je doprinos vaspitnih postupaka majke očevoj roditeljskoj toplini. Dobijeni model u celini je značajan ($R^2 = .31$, $F(3,141) = 21.92$, $p < .01$), pri čemu se pokazalo da vaspitni postupci majke objašnjavaju oko 31% očeve roditeljske topline (Tabela 6).

Tabela 6. *Značajnost doprinosa vaspitnih postupaka majke očevoj roditeljskoj toplini*

<i>Prediktori</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>r</i>
Majčin nadzor	0.05	.12	.03	.45	.15
Majčina toplina	0.68	.08	.57**	7.78	.55
Majčina kontrola	-0.22	.12	-.12	-1.71	.02

** $p < .01$

Dok je ustanovljeno da emocionalna toplina majke značajno predviđa očevu roditeljsku toplinu, efekti preostala dva vaspitna postupka majke potpuno su izostali. Taj nalaz praktično znači da su srednjoškolci koji imaju emocionalno toplije majke ujedno i oni koji imaju emocionalno toplije očeve.

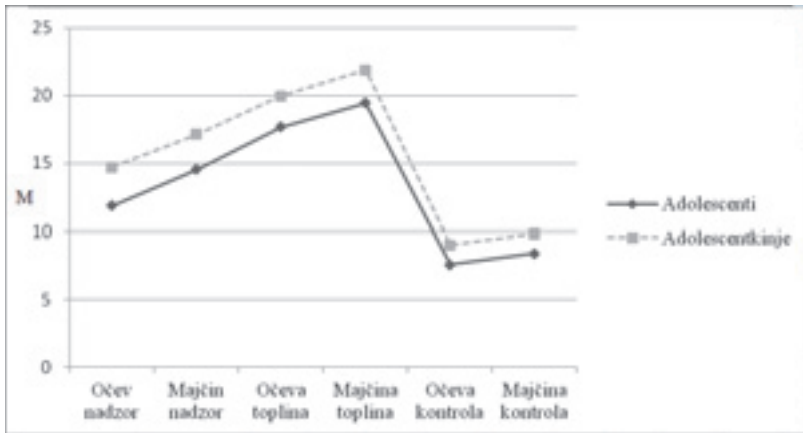
Razlike u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka s obzirom na merene sociodemografske karakteristike. Područje razlika u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka s obzirom na merene sociodemografske varijable ispitivano je primenom MANOVE. Preliminarnim ispitivanjem proverene su pretpostavke o normalnosti, univarijacionim i multivarijacionim netipičnim tačkama i homogenosti varijanse. Nije uočeno narušavanje pomenutih pretpostavki.

Utvrđena je statistički značajna razlika u pogledu opažanja vaspitnih postupaka roditelja u odnosu na pol adolescenata ($F(6,137)=5.13$, $p < .01$, Wilksova $\lambda = .81$, parcijalni $\eta^2 = .18$). U Tabeli 7 prikazana je statistička značajnost razlika (po Bonferoniju prilagođeni nivo značajnosti manji od .008) u opažanju vaspitnih postupaka zasebno za majku i oca. Rezultati pokazuju da jedino kada je pitanju očeva toplina nisu ustanovljene značajne razlike s obzirom na pol ispitanika.

Tabela 7. *Razlike u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka s obzirom na pol*

Nezavisna varijabla	Zavisne varijable	df	F	p	η^2
Pol	Nadzor oca	1/142	15.71	.000	.10
	Nadzor majke	1/142	22.37	.000	.13
	Toplina oca	1/142	6.55	.011	.04
	Toplina majke	1/142	10.80	.001	.07
	Kontrola oca	1/142	7.80	.006	.05
	Kontrola majke	1/142	7.46	.007	.05

Pregledom prosečnih vrednosti rezultata utvrđeno je da adolescentkinje u odnosu na adolescente opažaju roditeljske vaspitne postupke kao izraženije (Grafik 1).

Grafik 1. *Grafički prikaz razlika u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka s obzirom na pol*

Kako bi se sagledale potencijalne razlike u opažanju prisutnosti pojedinih vaspitnih postupaka roditelja u odnosu na karakteristike porodica adolescenata, primenjena je druga MANOVA. Ustanovljeno je da ne postoje značajne razlike u opažanju roditeljskih vaspitnih postupaka u odnosu na procenjeno materijalno stanje porodice ($F(6, 137)=.80, p>.05$), porodičnu strukturu ($F(6, 137)=2.32, p>.05$), broj dece u porodici ($F(12, 272)=1.50, p>.05$), nivo obrazovanja oca ($F(18, 379.49)=1.04, p>.05$) i nivo obrazovanja majke ($F(18, 382.32)=0.73, p>.05$).

Diskusija

Opšti cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja opaženih od strane adolescenata. Dobijeni rezultati su pokazali da je, kao što je i pretpostavljeno, emocionalna toplina najprisutniji roditeljski vaspitni postupak. Iako nedovoljna reprezentativnost uzorka otežava generalizovanje rezultata, moguće je konstatovati da je takav nalaz u skladu s rezultatima relevantnih empirijskih studija ove tematike (Fletcher et al., 2004; Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000; Raboteg Šarić i sar., 2002; Steinberg et al., 1992), koje ujedno naglašavaju da od stepena emocionalne topline zavise efekti drugih vaspitnih postupaka roditelja. Takođe, istraživanja kontinuirano ekspliciraju važnost roditeljske topline kao prediktora socijalnog ponašanja adolescenata, pri čemu se ističe da znanje roditelja o detetovom kretanju, društvu, vrstama aktivnosti i slobodnom vremenu deluje kao medijatorski mehanizam (Fletcher et al., 2004).

Nalaz da adolescenti percipiraju nadzor i kontrolu kao manje prisutne roditeljske vaspitne postupake takođe je u skladu sa očekivanjem, jer je reč o ra-

zvojnem periodu koji je obeležen slabljenjem moći autoriteta roditelja, davanjem slobode i povećanim uključivanjem adolescenata u svet izvan porodice. Iako stručnjaci (Stattin & Kerr, 2000) ističu da su direktni roditeljski nadzor i kontrola adolescenata praktično nemogući, takvo stanovište ne negira činjenicu da su ti vaspitni postupci, posebno ukoliko ih adolescent ne doživljava kao nametljive, neophodan segment odnosa adolescent–roditelj. Suprotno pretpostavci da je svaka forma roditeljske kontrole i nadzora obeležena pritiskom, dominacijom i nametanjem, nalazi ranijih istraživanja svedoče o tome da informisanost roditelja o detetovim aktivnostima, te postavljanje pravila i ograničenja, predstavljaju negativan prediktor konzumiranja psihoaktivnih supstanci (Fletcher et al., 2004) i pozitivan prediktor školskog postignuća adolescenata (Grolnick & Pomerantz, 2009).

Polazeći odstanovišta da su majka i otac uključeni u bitno različite vrste odnosa i aktivnosti sa svojom decom (Čudina Obradović i Obradović, 2002; 2006; McKinney & Renk, 2008), u ovom istraživanju adolescenti su odvojeno procenjivali vaspitne postupke majki i očeva. Ustanovljeno je da adolescenti percipiraju vaspitne postupke majke kao značajno prisutnije u odnosu na vaspitne postupke očeva. Takvi nalazi dobijeni su i u nekim sličnim istraživanjima (McKinney & Renk, 2008; Mihić i sar., 2006; Raboteg Šarić i sar., 2002) i najčešće su tumačeni tradicionalnim razumevanjem majčinske prakse, odnosno većom uključenošću majke u proces vaspitanja. Takođe, rezultat da majke više kontrolišu i nadziru adolescente u odnosu na očeve može biti posledica manje prisutnosti oca u vaspitanju dece, ali se može dovesti i u vezu sa stanovištem (Čudina Obradović i Obradović, 2006) da očevi više podstiču autonomiju i samostalno uključivanje adolescenta u svet izvan porodice.

U našem istraživanju je ustanovljeno je da su obrasci ponašanja roditelja prema adolescentima u velikoj meri kongruentni, što korespondira sa shvaćanjima koja ističu važnost međuroditeljske konzistentnosti u ponašanju prema deci (prema: Pekić, 2012). Naime, pokazalo se da postoji pozitivan odnos istih vaspitnih postupaka očeva i majki – emocionalna toplina, nadzor i kontrola majke značajno objašnjavaju iste vaspitne postupke oca. Međutim, treba istaći da empirijski nalazi o povezanosti vaspitnih stilova roditelja i razvojnih ishoda adolescenata nisu potpuno jednoznačni. Konkretno, neki istraživači imaju stav da je za prilagođenost adolescenata bitnija usaglašenost roditelja nego njihovi vaspitni stilovi, dok niz autora zagovara stanovište da su vaspitni stilovi roditelja značajniji od međuroditeljske konzistentnosti (McKinney & Renk, 2008).

Kad je reč o relacijama sociodemografskih karakteristika adolescenata sa opažanjem vaspitnih postupaka roditelja, utvrđeno je da postoje značajne razlike s obzirom na pol ispitanika. Naime, ispitanici ženskog pola u odnosu na ispitanike muškog pola sve merene vaspitne postupke opažaju kao izražnije, a jedino kad je pitanju očeva toplina, nisu ustanovljene značajne razlike s

obzirom na pol ispitanika. Tumačenje tog nalaza može biti dato ako se pođe od stanovišta da adolescenti različitog pola različito doživljavaju kontrolu i nadzor oca i majke (Raboteg-Šarić i sar., 2002), kao i da roditelji primenjuju različite vaspitne postupke prema deci različitog pola (Pekić, 2012).

Što se tiče porodičnih karakteristika, brojne empirijske studije (Ajduković i Bulat, 2012; Bodroški-Spariosu, 2010; Mihić i sar., 2006; Raboteg-Šarić i sar., 2002) utvrdile su da su različite porodične karakteristike značajni faktori u procenjivanju vaspitnog ponašanja roditelja. Međutim, na uzorku našeg istraživanja, nisu nađene značajne razlike u opažanju vaspitnih postupaka s obzirom namerene porodične karakteristike. Postoji mogućnost da je taj nalaz posledica neujednačenosti uzorka po merenim varijablama, ali i mogućnost da su na oblikovanje roditeljskih vaspitnih postupaka u porodicama adolescenata koji su obuhvaćeni našim istraživanjem potencijalno veći uticaj izvršili neki drugi faktori (kao što su, naprimer, društvene i kulturne okolnosti, kompetentnost roditelja i međugeneracijski transfer vaspitnih postupaka i sl.). Pored toga, samo sagledavanje roditeljskih vaspitnih postupaka iz ugla adolescenta specifično je, i to treba uzeti u obzir.

Na kraju, treba pomenuti uočena ograničenja ove studije. Pre svega, realizacija istraživanja putem samoizveštavanja adolescenata nameće pitanje tačnosti prikupljenih podataka. Međutim, bez obzira na dilemu da li su adolescenti sposobni da tačno procene postupke svojih roditelja, saglasni smo sa stavom da roditeljsko ponašanje svoj smisao dobija tek kroz proces interpretacije od strane adolescenata (Fletcher et al., 2004). Dakle, ako adolescent ponašanje svojih roditelja percipira kao toplo ili kontrolišuće, onda je manje važno da li je to isto ponašanje „objektivno” toplo ili kontrolišuće. Uprkos tome, bilo bi korisno da se buduća istraživanja ove problematike zasnivaju na pribavljanju podataka kako od adolescenata, tako i od roditelja. Druga slabost ovog istraživanja tiče se činjenice da je ispitivanje obavljeno na prigodnom uzorku, što umanjuje spoljašnju valjanost i limitira mogućnosti generalizacije rezultata. Dakle, u narednom istraživanju ove tematike trebalo bi uključiti veći broj ispitanika različitog uzrasta, uz težnju za približnim izjednačavanjem njihovog broja u okviru kategorija obuhvaćenih varijablama. Konačno, ova studija nije obuhvatala ispitivanje povezanosti različitih roditeljskih postupaka i razvojnih rezultata adolescenta, te bi bilo korisno da buduća istraživanja u našoj sredini posvete pažnju tom pitanju.

Zaključak

Adekvatno ostvarivanje vaspitne funkcije porodice povezano je s funkcionalnošću porodičnog sistema u celini, a samim tim i s funkcionisanjem roditeljskog supsistema. Način roditeljskog funkcionisanja posebno dolazi do izražaja u periodu adolescencije, kad dolazi do promena u odnosima roditelj

– dete, ali i do povećanja razlike u viđenju tih odnosa sa aspekta roditelja i sa aspekta adolescenta. Iako je uticaj vršnjaka u ovom periodu eksplicitan, istraživanja (Smetana et al., 2006) konstantno pokazuju da roditelji i dalje imaju važnu ulogu u razvoju mlade osobe i to na direktan način – kao model za identifikaciju, i na indirektan način – kao važna emocionalna podrška i oslonac detetu. Dakle, u periodu adolescencije, roditelji i deca zadržavaju snažne odnose, ali se menja i usložnjava sadržaj tih odnosa. Najefikasniji način za održavanje bliskog odnosa između roditelja i adolescenta jeste otvorena i dvosmerna komunikacija, kao i uvažavanje potrebe adolescenta za autonomijom i samostalnošću (Kopko & Dunifon, 2010). Topla i otvorena komunikacija deteta i roditelja podstiče detetovu otvorenost, a to je najbitniji preduslov za ostvarivanje efikasnog nadzora u adolescenciji. To znači da kad roditelji znaju šta se događa u životu njihovog deteta, u boljoj su poziciji da reaguju i umanje izgleda za učestvovanje adolescenta u rizičnom ponašanju.

U svetlu navedenih postavki stiče se utisak da nalazi istraživanja koje je prikazano u ovom radu, uprkos određenim ograničenjima, ukazuju na prisutnost poželjnog obrasca ponašanja roditelja, odnosno da roditelji prepoznaju značaj emocionalne topline u kreiranju odnosa sa svojom decom. Međutim, rezultati nagoveštavaju nedovoljnu uključenost oca u proces vaspitanja deteta, što svakako implicira potrebu da se u nekim daljim istraživanjima, na uzorku koji bi u većoj meri zadovoljio zahteve reprezentativnosti, posebna pažnja usmeri ka ispitivanju faktora koji determinišu vaspitnu ulogu oca u porodici sa adolescentom. Takođe, iznete teorijske postavke o reinterpretiranom konceptu roditeljskog nadzora i kontrole u periodu adolescencije otvaraju prostor za edukativni rad s roditeljima, pre svega u smislu razvijanja svesti roditelja o benefitima adolescentskog samootkrivanja kao načina roditeljskog dolaženja do informacija o aktivnostima deteta.

Reference

- Ajduković, M. i Bulat, L.R. (2012). Doživljaj finansijskog statusa u obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija socijalne politike*, 19(3), 233–253.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
- Bodroški Spariosu, B. (2010). Postupci roditelja u vaspitanju dece i njihov međugeneracijski transfer. Beograd: Filozofski fakultet.
- Crnjaković, B., Stojiljković, S. i Todorović, J. (2008). Vaspitni stil roditelja i lokus kontrole adolescenata. *Nastava i vaspitanje*, 57(4), 514–529.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2002). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45–68.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing–Tehnička knjiga.

- Fajgelj, S. (2010). Metode istraživanja ponašanja. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Fletcher, A. C., Steinberg, L. & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child development*, 75(3), 781–796.
- Genc, L. i Kodžopeljić, J. (1995). Porodično vaspitanje i dimenzije ličnosti. U Đ. Đurić, (ur.). *Ličnost u višekulturnom društvu*, 2 (70–81). Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju.
- Grolnick, W. S. & Pomerantz, E. M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165–170.
- Karavasilis L., Doyle A.B. & Markiewitz D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 153–164.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366–380.
- Kodžopeljić, J. Štula, J. i Genc, A. (2008). Relacije između vaspitnih stavova roditelja i autoritarnosti dece. *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 1027–1039.
- Kokkinos, C. M. (2013). Bullying and Victimization in Early Adolescence: Associations with Attachment Style and Perceived Parenting. *Journal of School Violence*, 12(2), 174–192.
- Kopko, K. & Dunifon, R. (2010). What's New: Parenting and Adolescent Development. Retrieved from: www.human.cornell.edu/pam/outreach/parenting/research/loader.cfm.
- Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jatrebarsko: Naklada Slap.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: „Mali profesor“.
- Mihić, I. (2010). Uključenost oca u brigu o detetu: efekti očevih iskustava iz porodice porekla i kvaliteta relacija u porodici prokreacije. *Primenjena psihologija*, 3, 197–222.
- Mihić, I. (2012). Modelovanje roditeljske uloge oca: iskustvo u porodici porekla i uključenost oca. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 44(2), 332–348.
- Mihić, I., Zotović, M. i Petrović, J. (2006). Sociodemografske karakteristike porodice, podela posla u kući i vaspitni stilovi roditelja u porodicama na teritoriji Vojvodine. *Pedagoška stvarnost*, 1–2, 118–134.
- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice – kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja štampa.
- Milošević, N. (2004). *Vera u sopstvene sposobnosti i školski uspeh*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine; Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- McKinney, C. & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues*, 29(6), 806–827.
- Pekić, J. (2012). Vaspitni postupci roditelja kao činioci aktualizacije darovitosti. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XXXVII*, 201–213.
- Petani, R. (2011). Odnos roditelj-dijete. U D. Maleš (ur.) *Nove paradigme ranog odgoja* (97–124). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Polovina, N. (2011). *Porodica u sistemskom okruženju*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11(3), 239–265.
- Smetana, J. G., Campione-Barr, N. & Metzger, A. (2006). Adolescent development in interpersonal and societal contexts. *Annu. Rev. Psychol.*, 57, 255–284.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. & Goossens, L. (2006). Parenting and Adolescent Problem Behavior: An Integrated Model With Adolescent Self-Disclosure and Perceived Parental Knowledge as Intervening Variables. *Developmental Psychology*, 42(2), 305–318.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child development*, 71(4), 1072–1085.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Adolescent-parent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1–19.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M. & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child development*, 63(5), 1266–1281.
- Tokić, A. (2008). *Suvremene spoznaje u istraživanju povezanosti roditeljstva i adolescentske prilagodbe*. *Društvena istraživanja*, 6(98), 1133–1155.
- Vidanović, I. i Kolar, D. (2003). *Mentalna higijena*. Beograd: I. Vidanović.
- Zuković, S. (2012). *Porodica kao sistem – funkcionalnost i resursi osnaživanja*. Novi Sad: Pedagoško društvo Vojvodine.

DATUM PRIJEMA RADA: 15.05.2015.

DATUM PRIHVATANJA RADA: 12.11.2015.

Parental rearing practices from the perspective of adolescents

Sladana Zuković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy

Stefan Ninković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy

Kristina Krstić

Preschool teacher Training College, Šabac

This paper discusses the phenomenon of parenting in families with adolescents. Special emphasis is placed on the exploration of the concept of parenting rearing practices through the dimensions of parental emotional warmth, control and monitoring. Based on that, starting from the standpoint about the importance of child's perception of parental behaviour, this paper presents the results of the research aimed at examining adolescents' view of parental rearing practices. The

instrument used in the research consisted of three subscales (emotional warmth, monitoring, control), as well as the questions about socio-demographic variables. The sample included 154 second grade students of secondary school, i.e. adolescents. The findings have shown that adolescents perceived parental warmth as the most present and parental monitoring and control as less present parental rearing practice. Mother's parental rearing practices were perceived as significantly more present compared to those of the father. Also, it was found that the gender of respondents is a significant variable in the perception of parental rearing practices, while family characteristics (family social status, family structure, parent's educational level and the number of children in the family) have not been proved as statistically significant variables. The concluding part emphasizes the need for further research of the factors that determine father's role in the family with adolescents, and the need to develop parent's awareness of the benefits related to adolescent's self-disclosure in the process of parental monitoring.

Key words: parenting, adolescence, parental rearing practices, emotional warmth, monitoring and control.